सदर स्वैर अनुवाद कोटली भाषा बोलणाय्रा आदिवासींच्या सहाय्यतेसाठी प्रकाशित करण्यात येत आहे.
अधिकृत अधिनियम व नियम शासनाद्वारे प्रकाशित इंग्रजी/हिंदी/मराठी राजपत्राप्रमाणे राहतील.

आदिवासी जमाती अण अन्य परंपरागत जंगलवासी वन हक्क मान्यता अधिनियम २००६

{In Kotali dialect of Taloda area}

कायदा व न्याय मंत्रालय नवी दिल्ली २ जाने. २००७ पौष १२,१९२८ (शक) उपरोक्त कायदामा २९ डिसें. २००६ रोजी राष्ट्रपतीनी मंजुरी भेटनी.

प्रकरण १

प्रस्तावना

[१] संक्षिप्त नाव अण प्रारंभ

१) यो अधिनियम आदिवासी जमाती अण विसरा परंपरागत जंगलवासी वन हक्क मान्यता अधिनियम २००६ ईसा आखता ययी

२) तो जम्मु अण काश्मीर राज्यानी व्यतिरिक्त पुरो भारतला लागु स.

३) तो केंद्र सरकार शासकीय राजपत्रानी अधिसुचनाद्वारे जी तरीख नेमिली री ती तारीखेला अमलता यई

[२] व्याख्या

a) सामुदायिक वन संसाधन - म्हणजे गावनो परंपरागत हद्दी मा परंपरागत सामायिक जंगल जमीन नता धनगर जमातीनी बाबतीत त्यो हंगामी पराईनी करता वापरत असलेला भुप्रदेश जीमा समाजनो परंपरागत अधिकार रेहयली राखीलो वन संरक्षित वन अण अभ्यासणो अण राष्ट्रीय उधाने ईनी सरखा संरक्षित क्षेत्रानो समावेश होय

b) आणीबाणी ग्रस्त वनजिवनो वसती स्थान - म्हणजे सरकारनो स्थानिक तज्ज्ञ अण आदिवासी कामकाज मंत्रालयानो राक प्रतिनिधी ईसनो समावेश रेहयलो तज्ज्ञांना समितीना सल्लामसलतना खुला प्रक्रियेनंतर केंद्र सरकारना पर्यावरण व वनमत्रालयना निश्चित करीन जाहीर करेली राष्ट्रीय उधाने अण अभयारण्यांमना यवी क्षेत्र जीमा (ज्यात) शास्त्रीय व वस्तुनिष्ठ निकषावर प्रत्येक उदारणम ई स्पष्ट पणा निवात होयला स का ई क्षेत्र वन्यजीव संवर्धनानी करता हस्तक्षेप विरहीत थवानो गरज स. (कलम ४ नो पोटकलम (१) अण (२) माती उद्‌भवणा-या प्रक्रियेनो आवश्यकतेनी करता क्षेत्र वरवामा.)

c) वनम रेणारा आदिवासी जमात - म्हणजे आदिवासी जमातीमीना यवा सदस्या किंवा गट जो प्रमुखाती जंगलमा रेता हुय वन जमीन प आपनी खरोखर निर्वाहानी गरजनी करता अवलंबन सत ईनाम आदिवासी धनगर जातने समावेश स

d) वन जमीन - म्हणजे वनक्षेत्राम ययली कोणतीभी वर्णनानी जमीन आण अवगीकृत वन असीमांकीत वन अस्तित्वामा रेहली किंवा गृहीत वन आरक्षित वन राष्ट्रीय उधाने व अभयारण्ये ईसनो समावेश होय.

e) वनानी उपर नो ह्कक् - म्हणजे कलम ३ मा लिखला वननी उपर नो हक्क

f) वन गाव - म्हणजे कोणतोभी राज्य शासनानो वनखात्यानो वनक्षेत्रानी अंदर मा वनीकरावाना कामनी करता वसाळीली किंवा वनजो आरक्षणा नी प्रक्रियाम जा गावना वनगावना रुपांतर होना यवा गाव वन जमाबंदी गाव टांग्या इत्यादी कोणताभी वानती वयकी जाणारा गाव अण शासन नी परवानगी देयली लगवाडी व इतर (निसरा) वापरवाना जमीन नो समावेश होय.

g) ग्रामसभा - म्हणजे गावमना होगा मोठा गावकरी नो बयोसनो पुरो अबाधीत सहभारा रेहयलो गावसभा अण जो राज्यमा पंचायत नाहा हुय ताहा पाडा टोला व इतर पारंपारिक गावसंस्था आण पुनर्वसन गाव समिती

h) वसतीस्थान मा आदिम आदिवासी जमाती शेतीपुर्व (खेतानी आगयनो समाज अण इतर जंगलवासी आदिवासी जमातीनी रुढ आण राखीव व संरक्षित वनमानी वस्तीस्थान रेयलो क्षेत्रानो समावेश होय.

i) गौण वनोपज - म्हणजे इमारती लोकळसनी शिवाय होगा वनस्पतीजन्य वनोपज ज्यानाम ढोक-या ना झाडना बुंधे फुलोरा वेत टसर कोष मध मेण लाखा टेबरी महफुल वेहडा साग औषधी वनस्पती मुळे कंद ईनी सारपा उत्पादन ईसनो समावेश होय.

j) नोडल राजन्सी - म्हणजे कलम ११ मा निश्चित करीला नोडल राजन्सी

k) जाहीरनामा - म्हणजे सरकारी राजपत्राम प्रसिध्द करीलो जाहिरनामा

l) विहीत - म्हणजे या अधिनियमानी अंतर्गत टरवीन देयला नियमानुसार

m) आदिवासी क्षेत्र - म्हणजे संविधानानो कलम २४४ पो. क. (१) मा नमुद करीला कोणतोभी आदिवासी क्षेत्र

n) चिरंजीवी वापरानो अर्थ जैवविनिधता अधिनियम २००२ ने कलम (२) मने पोटशब्द

o) अन्य परंपरागत जंगलवासी - म्हणजे यवा सदस्य (नता) किंवा गट जो १३ डिसेंबर २००५ नी अगय नो किमान तीन पिढ्यो (७५ वरीस) पासुन प्रामुख्याने जंगलाम रेता सत व जे वन किंवा वनजमिन उपर आपनो खरोखरो निर्वाहानी गरजनी करता अवलंबुन सत

p) गाव म्हणजे - १) स्वशासन कायदो १९९६ नो कलम ४ मनो पोट कलम (b) मानी संदर्भ मा रेहयला गाव किंवा

२) आदिवासी क्षेत्रांनी व्यतिरिक्त पंचायती संदर्भाम कोणताभी राज्यांना कायदामा गाव म्हणुन वयकीला क्षेत्र किंवा

३) वनगाव जुन्यो वसस्तो कंवा वसतीस्थान अण सर्वेक्षण नाहा होयला गाव म्हणुन जाहिर होयला असोत किंवना नसोत.

४) जो राज्याम पंचायत नाहा थाहा कोणताभी नावतरी वायकीला जाणार परंपरागत गाव

q) वन्यजीव - म्हणजे वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम १९७२ नो अनुसुची १ ते ४ मा नमुद करीला अण निसर्गाम रानटी सापडणारा जनावरांना कोणतोभी जात.

प्रकरण २

वन हक्क.

[३] वनमा रेणारा आदिवासी जमातींना अण बिसरा परंपरागत जंगलवासी ना वन हक्क.

(१) यो अधिनियमना हेतुनीकरता वनमा रेहणारा अनुसुचित जमातींना अण अन्य परंपरागत जंगलवासी होगो जंगल जमिन उपर वन हक्क पुढीलप्रमाणे रेयी या हक्क व्यक्तीगत नता सामुहिक किंवा (नता नेहनी दोन्ही) प्रकारना भोगवाटा नो रेयी.

a) वनम रेणारा आदिवासी जमातींना किंवा (नीसरा अन्य परंपरागत जंगलवासीना राक नता अनेक सदस्यानो तीसनी वस्तीनी करता नता उदरनिर्वाहानी करता कसवाणी करता तीसनी वैयक्तिक नता सामुदायिक वहिवाटीखालील वनजमीन धारण करवाना अण तीनाय रेवानो हक्क.

b) कोणताभी नावती वयकीला जाणारा निस्तार सारखा अण जुना राज राजवाडा जमीनदारी नता इतर कारभारम वापरीत रेहयला हक्क.

c) गावांनी हद्दीमना नता बाहेराना परंपरेना गोया करीला गौण वनो पजा उपर मालकीना ता गोया करवाना वापरवाना अण तीसना विल्हेवाट लगाळवना हक्क.

d) मासा अण जलशयामना व र जीव भेहवाना अण वापरवाना भटक्या नता धनगर जमातींना ढोरा चारवाना (स्थिर किंवा फिरता नेहनी) अम पारंपारिक हंगामी संसाधने भेटाळवाना आण वापरवाना ईनीसारखा बीसरा सामुदायिक हक्क.

e) अदिम जमाती अण खेतीनी आगय नो समुह ईसनो वस्ती करवानो हक्क.

f) झाहा दावो विवाहस्पद सत खो कोणतोभी राज्याना कोणतीभी परिभाषामना विवादस्पद जामिनमना अण जमिननी उपर नो हक्क.

g) कोणतोभी स्थानिक प्राधिकारी संस्थानो नता कोणतोभी राज्य शासननो वन जमिनानी उपर देयला पटेट लीज नता ग्रॅट वया स्वामित्वात बदलवाणा हक्क.

h) वनग्रामना जुना वस्तीना सर्वेक्षण नाह होयला गाव अण नोंदीला जाहिर करीला असोत किंवा नसोत यवा वनमना गावना निवड करीन महसुली गावम रुपांतर करवाणो हक्क.

i) जो वनमना सामुदायिक संसाधनाना तो परंपरानो दीर्घकालीन उपयोगनी करता संरक्षण अण संवर्धन.

J) कोणतोभी राज्योनो कायदो नता स्वायत जिल्हा विभागीय परिषदानो कायदो अन्वये मान्यता भेटीलो नता कोणतोभी राज्यांनी पंरपरागत रितनीनुसार कायदानो तो आदिवासी नो हक्क म्हणुन मान्य करीतो हक्क.

k) जैवविविधता उपलब्ध नो हक्क अण जैवविविधता अण सांस्कृतिक विविधता ईसनी संदर्भमा बौध्दिक संपदेनो अण पारंपारिक ज्ञाननो सामुदायिक हक्क.

l)   वर उंचा (a) पासुन k लगु नमुद करीला हक्कमा समाविष्ट नाहा रेहयलो पण वनमा रेणारा आदिवासी जमाती किंवा (बीसरा) परंपरागत जंगलवासी परपरीफरित उपभोग त करीला इतर कोणतोभी हक्क पण तीनामा कोणतोभी जातनो जंगली जनावरनाी शिकार करवाना नता तीसल धरवाणा किं वा ईसनो अंगानो कोणतोभी भाग काढवाणो यो हक्क नो समावेश रेवारो नाहा.

m) जो आदिवासी जमाती अण बिसस परंपरागत जंगलनिवासी नो १३ डिसेंबर २००५ नी आगयनो कोणताभी प्रकारनो वनजमिननी उपर कोणतोभी कायदेशीर पुनर्वसननो अधिकार भेटल्या शिवाय बेकायदेशीर पण हिसकावीन लगाळीला स नता विस्थापित करीला स यवाज स ती जागा स्थानिक पुनर्वसननो अधिकार ज्यांना मा पर्यायी जमीन भेटवानो हक्क नो समावेश स.

(२) ईनाम साय, दवाखाना, अगावाडी, स्वस्त धान्य, विज फोन लाईन, लघु जलासय, पाणी नो पाणी पुरवठा, पाणी भरणे, लघुपाठ बधारे, अपारंपारिक साधन, व्यवसाय प्रशिक्षण केंद्र, रस्ता, समाइ केंद्र येनी करता वनसंवर्धन कायदो १९८० खालील अट परवागी करता यही.

अ) प्रती ऐकर ७५ पेक्षा जास्ती झाड तोडता येवावा ना.

ब) प्रतेक प्रकरण कमीकमीत २.५ ऐकर आनली वन जमीन रन कामला वाळवना यही.

क) यो काम नी करता ग्रामसभा नी शिफारस आवश्यक स.

ड) ई सेवा सरकार संचितित ख जोय.

प्रकरण ३

वन हक्कांनी मान्यता पुनर्स्थापना अण नता सुपुर्द करवाणा अण अन्य बाबी

वनम रेहणारा आदिवासी जात अण बिसरा परंपरागत जंगलवासीना वन हक्कांना मान्य देवाणा अण तो सुपुर्द करवाना.

[४] (१) संध्या अस्तित्वाम रेहयला इतर कोणतोभी कायद्याम काहीभी अंतर्भुत हुय तरी अण यो अधिनियमाना अधीन केंद्रशासन ईनीध्दारा खालील लोकांसनो हक्क मान्य करीन सुपुर्द करी रेना सत.

a) जो राज्याम किंवा राज्यामना क्षेत्राम त्यो आदिवासी जमाती म्हणुन जाहिर करीला सत यवा वनम रेहणारा आदिवासी जमातींना कलम ३ मना अनेक करीला वन हक्क.

b) बिसरा परंपरागत जंगलवासीना कलम ३ म अलेक करील वन हक्क.

(२) जंगलीजीव संवर्धनानी करता हस्तक्षेप विरहीत क्षेत्र निर्माण करवानी करता आणीबाणीग्रस्त जंगलीजीवसनो वस्तीस्थान रेहयला अभयारण्य व राष्ट्रीय अधानम मो अधिनियमनी अंतर्गत मान्यता देयला वन हक्कमा कालांतराने सुधारणा करता ययी पण ईनीकरता खालील होगो अटनी पुर्तता करता सुधारणा कोणतोभी वन हक्क धारकांनी पुनस्थापना नता तीसनो हक्कप परिणाम करता येणार नाहा.

a) विचाराधीन होगा क्षेत्राम कलम ६ म नमुद करली हक्क मान्यतेनी अण सुपुर्द करवानी प्रक्रिया परी करवामा ययली स.

b) जंगलजीव (संरक्षण) कायदो १९७२ खालील अधिकारोंनो वापर करीन राज्यसरकारनी संबंधीत यंत्रणा प्रस्थापित करीला स तो क्षेत्रामा जंगलीजिव पैकी त्यो जातीनो व तिना वसतीस्थाना अस्तित्वाला धोका उत्पन करवणीकरता अण भरीन नाहा येणावा नुकसान करवणीकरता वन हक्कधारकांनी उपस्थिती नता कृती पुरेशी स.

c) सहअस्तित्वनी सरखा अन्य योग्य पर्याय उपलबध नाहा मिया निष्कर्ष राज्य शासनानो काढीलो स.

d) केंद्रशासनानो सुसंगत कायदो अण धोरणनुसार यवा बाधित मणुसना अण समुदायांना आवश्यकतानी पुर्तता करणारा अण बाधितांना सुरक्षित उपजिविका पुरवणारा पुनर्स्थापना करणारा किंवा पर्यायी पॅकेज तयार करीला स व तीनी माहिती संबंधिताला देयली स.

e) प्रस्थापित पुनर्स्थापना अण पॅकेज बदल संबंधीत क्षेत्रामाना ग्रामसभेला पुरी माहिती देयना ग्रामसभानी मुक्त लेखी संगती देयली स.

f) आश्वाासित पॅकेजप्रमाणे पुनर्स्थापनेना ठिकाणी जमिन उपलब्ध करी देयला शिवाय अण सोयी सुविधा पुरी करता शिवाय कोणीभी पुनर्स्थापना करी जाणार नाहा.

जंगलीजीव संवर्धनाकरता वन हक्क धारकाना जो आणीबाणी ग्रस्त जंगलीजीव वसतीस्थान मा ती हालवित बिसरी जाग बसाळीला हुयता क्षेत्र कालांतराने राज्य अथवा केंद्र शासना जागातीन नता बीसरी कोणीजागतीन रुपांतरीत करीजाणार नाहा.

(३) संबंधित वनम रेणारा आदिवासी जातना अम बिसरा परंपरागत जंगलवासीनी वनजमिनीउपर तानो १३ डिसेंबर २००५ नी आगयनो रेवानो जोया ईनी अहपा कोणीतीहीभी राज्यामनी नता केंद्र शासीत प्रदेशामनी वनम रेहणारा आदिवासी जातीना अण बिसरा परंपरागत जंगलवासीनी वनजमिनी अण तीसनी वसतीस्थान ईनी जानातनो वन हक्क यो कायद्यानीखाली मानय अण सुपुर्द करी जायी.

(४) पोटकलम (१) नो देयलो हक्क वारीस परंपरेने सोडीन बिसरा कोणतोभी मार्गाती हस्तांतरीत करता येणार नाहा लगीन होयला मणुसनी वानाम यो हक्क माटी वयाकोनी मीयीसना नावा अण राकलो कुटूंब प्रमुखानी बाबतमा तीसना नावा नोंदीली जायी थेट वारीसनी अनुपस्थितीत तीसना पारीस अधिकार नजुकाना नातामना व्यक्तीजाग जाई.

(५) बीसरी तळजोडा करवा शिवाय वनम रेहणारा आदिवासी जताना नता बीसरा परंपरागत जंगलवासीना कोणतोभी व्यक्तीला तीसनो वन हक्क मान्य कवीन तो तपासणी नी प्रक्रिया पुरी करवा शिवाय तीसना वहिवाटी खालील वनजमिनी उपर दिसकावना नता काही टाकता जाणार नाहा.

(६) जाहा पोटकलम (१) खाली मान्यता देयली अण सुपुर्द करीली वनानीउपर हक्क कलम ३ पोटकलम न नो (२) मा नमुद करीला जमिनीसंबंधी रेही ताहा यवी जमीन ाये कायदो अमलम यवानी तारीखला कोणतोभी मणुसला नता कुटूंबानो नता समुहांना वहिवाटीत हुय अण त्यावरील हक्क प्रत्यक्ष वहिवाटीना क्षेत्रापुरता रेयी पण कोणतीभी परिस्थितीया यो क्षेत्र ४ हेक्टरपेक्षा जास्त रेवान नाहा.

(७) वन हक्क यो कायदाम नमुद करीला शर्ती सोडीन बीसरा (इतर) होगी शर्ती अण बोजापती मुक्त यता बहाल करी झायी तीनाम वनसंवर्धन कायदो १९८० नुसार नो परवानगी चालू भावतरी किंमत अदा करवाना भरपाई वनीकरण करवाना याहीअटनो समावेस स.

(८) वनम रेहणारा आदिवासी जमाती व परंपरागत जंगलवासीमना जा यव प्रस्थापित करी सकी का पर्यायी जमीन भरपाई ना मिळला शासकीया विकास कामाना हस्तक्षेपानी मुळे ते आपला निवास स्थानातुन अण कसवणुकीपासुन विस्थापित होयला अण सदर संपाडित करीली जमीन संपादनापासुन ५ वरीसना कालावधीम जो कामनीकरता संपादित करीली तिनी करता वापरणी नाहा यवासनो जमीन भेटवाणो हक्कानो यो कायदामा मान्यता देयली सुपुर्द करीली वन हक्क नो समावेश रेयी.

[५] वन हक्क धारण करणायासाना कर्तवो: कोणतोभी वन हक्कांनी धारण अण जो क्षेत्राम यवा धारक सत ताहानी ग्रामसभा अण गावपातळीनी उपर नी संस्था ईसला खालील अधिकार सत.

a) जंगलीजीव वन अण जैवविविधताना रक्षण करवाना.

b) नजुकना पाणीसाठौ क्षेत्र स्त्रोत अण पर्यावरण दृष्ट्या संवेदनशील क्षेत्रांनो पुरेसा संरक्षण होय रेना ईसनी दक्षता लेवाना.

c) तीसनी सास्कृतिक अण नैसर्गिक वारीसला धक्का पोचवणारा विध्वंसक प्रथापासुन वनम रेहणारा आदिवासी जमाती अण बीसरा परंपरागत जंगलवासीनी वसतीस्थानांना रक्षण होयी ईसनी खबरदारी लेवाना.

d) ग्रामसभा टोयीनी वन संसाधन नो आण रानजीवन रान व जीव विविध वापरवानी करता मुभा आण रक्षण व वापरावानी बाबत नियम करी शकुत आण यो नियमाना पालत होता नाहा हुय योग्य तो पाय उंधलवाना अधिकार

प्रकरण ४
वन हक्क सुपुर्द करणारी प्राधिकरणे अण प्रक्रिया

वनम रेहणारा आदिवासी जमाती अण वन हक्कांना मान्यता देवाणा अण तो सुपुर्द करवानी करता प्राधिकरवानी अण कार्यपध्दती.

[६] (१) यो कायदाखाली वनमा रेहणारा आदिवासी जमाती आण बीसरा परंपरागत जंगलवासी ईसला देता यही यवा व्यक्तीगत नता सामुदायिक नता नेहमी प्रकारना वन हक्कांना स्वरुप अण व्यक्ती ठरवानी प्रक्रिया सुरु करवाणी करता तिना स्थानिक हक्क क्षेत्राम ग्रामसभा प्राधिकरण म्हणीन काम देखी यो हक्क कार्यन्वित करवाणी करता ठरवीन देयला पध्दतला ग्रामसभा दावो स्वीकारीन तो राक करीन तपासीन अण शिफारस करीला प्रत्येक दावामनी क्षेत्रानी सीमा देखाळणारो नकाशा तयार करीन त्यासंबंधीमना राक ठराव संमत (पास) करीन अण तीनानंतर तीसनी राक प्रत उपविभागस्तरीय समितीनी जाग सादर करवाना.

(२) ग्रामसभानो ठरावनी कारण दुखावलेल्या कोणतोभी मणुसला पोटकलम (३) अन्वये गढीत करीला उपविभागस्तरीय समितीनी जाग विनंती अर्ज करता यही ही समिती यो अर्जोनो विचार करीन तो निकाली काढी पण ग्रामसभानो ठराव करिला तारीख पासुन साठ दिननी अंदर विनंती अर्ज करु जोया तीसच बाधीत मणुसला तीसनी बाजु मांडवणी योग्य ती संधी देवाशिवाय यनो कोणतोभी विनंती अर्जे तीसनी विरुध्द निकाली काढवामा जावात नाहा.

(३) ग्रामसभाना संगत करीला ठराव तपासण्यासाठी राज्य सरकार उपविभाग स्तरावरील समितीना गढन करीन ही समिती वन हक्कानी नोंदी तयार करीन त्यो उपविभागीय अधिका-यामार्फत जिल्हास्तरीय समितीजागा आखरी निर्णय करवानी करता सदार करी.

(४) उपविभागस्तरीय समितीना देयला निर्णयमुळे दुखावलेल्या (बाधित) व्यक्तीला यवा निर्णयानी तारखेपासुन साठ दिन नी आत जिल्हास्तरीय समिती यो अर्जाना विचार करीन तो निकाली काढी पण ग्रामसभानो करीलो ठरावाविरुध्द थेट जिल्हास्तरीय समितीनी जाग अर्जे देयना निर्णय होवानंतर जिल्हास्तरीय समिती जाग अर्ज करता यही तीसच बाधित व्यक्तीला तीनी बाजु मांडवणी योग्य ती संधी देवाशिवाय यवो कोणताभी विनंती अर्जे तीसनी विरुध्द निकाली काही जाणार नाहा.

(५) उपविभागास्तरीय समितीनो तयार करीला वन हक्कांनी नोंदी तपासीन तीना आखरी मान्यता देवानी करता राज्य शासन जिल्हा स्तरीय समितीनी गठन करी.

(६) वन हक्कांना नोंदीबाबतनो जिल्हास्तरीय समितीना निर्णय आपरी अण बंधनकारक रेही.

(७) वन हक्क मान्य करवाना अण तो सुपुर्द करवाना प्रक्रियाप देखरेख थवानीकरता तीसप्रमाणे नोडल राजन्सी जागती मागीला माहितीना कागदपत्र अण अहवाल सादर करवाणीकरता राज्य शासन राका राज्य स्तरीय देखरेख समितीनी रचना करी.

(८) उपविभागस्तरीय समिती जिल्हास्तरीय समिती अण राज्यस्तरीय देखरेख समितीप प्रत्येकी राज्य सरकारनो महसुल वन अण आदिवासी कामकाज खात्यांना अधिकारी अण त्या त्या स्तरानी उपरना पंचायत राज्य संस्थानी योग्य ती स्तरानी उपर नेमीला तीन सदस्य रेही जीना पैकी दोन सदस्य आदिवासी जमाती पैकी रेहवील आण किमान राक नाई सदस्य रेही.

(९) उपविभागस्तरीय समिती जिल्हास्तरीय समिती अण राज्यस्तरीय देखरेख समिती ईसनी रसना कामा अण ई नेमीन देयला प्रमाणे रेही.

प्रकरण ५

अपराध अण दंड

[७] प्राधिकरणांना किंवा समितीना सदस्यांनी किंवा अधिका-यांनी यो कायदोखाली करीला गुनाह (अपराध) : जवय कोणतोभी प्राधिकरण किंवा समिती नता अधिकारी नता प्राधिकरणानो सदस्य यो कायद्यानी कोणतोभी तरतुदीनो नता तीनी खालील कोणतोभी नियमनी विरुध्द वर्तन करी तीला यो काअदानी खाली गुन्हेगार गृहीत धरली जाई अण तीसनी विरुध्द कारवाई अण १ हजार रुपया लगु दंडानो तो पात्र ठरी पण जर यवो प्राधिकरणानो अथवा समितीना सदस्य किंवा (नता) खातानो प्रमुख नता बिसरो कोणतोभी मणुस ई सिध्द करी शकना का गुनाह तीसनी माहितीशिवाय धडीला स किंवा गुनाहो हायवानी करता त्या पुरी काळाजी लेयली स तर तो व्यक्तीस उपरोक्त कलमना कोणतीभी कारवाई लागु होणार नाहा.

[८] गुनाह नी दखलः

ग्रामसभानो राकाद्या ठरावासंदभम वनम रेहणारा आदिवासी जातना नता कोणताभी वरिष्ट प्राधिका-यांनी विरुध्द ठरावनद्दरे ग्रामसभानो राज्यस्तरीय देखरेख समितीला ६० दिनपेक्षा कमी नसेल यवा काला वधीनी नोटिस देयली सत अण राज्यस्तरीय देखरेख समितीला यवा प्राधिका-याविरुध्द कारवाई करीली नसेल यवी परिस्थिती शिवाय कोणतीभी न्यायालय (कोर्टो) यो कायद्यानी कलम ७ खालील गुनाह नी दखल लेवान नाहा

प्रकरण ६

संकीर्ण बाब

[९] प्राधिकरणनो सदस्य सार्वजनिक सेवक असणे.

४ था प्रकरणम उल्लेख करीला प्राधिकरणना प्रत्येक सदस्य अण यो कायदानुसार अधिकार देताम ययलो स कोणतोभी अधिकारी भारतीय दंड संदितेना कलम २१ नुसार सार्वजनिक सेवक मानीलोजाई.

[१०] सदभावनेना करीली कृतीला संरक्षण

१) कोणत्योभी अधिकारीला नता केंद्राअण राज्य सरकारनो कोणतोभी कर्मचारीला यो कायदोनुसार सदभावनाती करीला नता करवाना ठरवीला कोणतोभी कृतीकरता तीसनी उपर दानो फिर्याद अय़ता कायदेशीर प्रक्रिया घालवता येणार नाहा.

२) यो कायदान्वये सदभावनाती करीला नता करवाना ठरवलेला कोणतीभी कृतीमुळे होयला अण होऊ शकणारा नुकसाननी करता राज्य अण केंद्र सरकार अथवा तीसनो कोणतोभी अधिकारी नता कर्मचा-याप दावो फार्याद नता कायदेशीर प्रक्रिया घालवता येणार नाहा

३) योथा प्रकरणामा आलेखकरीला कोणतोभी प्राधिकरणानो अध्यक्ष सदस्य सचित अधिकारी अण बीसरो कर्मचारी यांनी यो कायदा नुसार सदभावनानी करीला कोणतोभी कृतीनी करता तीसनी उपर दावो अथवा कायदेशीर प्रक्रिया घालवता येणार नाहा.

[११] नोदल राजन्सी यो कायदानीखालील तरतुदींना अंमलबजावणीकरीता केंद्र सरकारना आदिवासी कामकाज मंत्रालय नता केंद्रा सरकारना तीसना वतीथी नेमगला राकादो अधिकारी अण प्राधिकरण या नोडल राजन्सी म्हणीन काम देती.

[१२] केंद्रा सरकारना निर्देश देवाना अधिकार.

चौथा प्रकरणाम अलेखा वरीला प्रत्येक प्राधिकरण जो पो कालधातर्गत आपना कर्त्यव्य नजाळी अण अधिकारनो अंमल करी तो केंद्र सरकारनो देयला सर्वसाधारण अण विशिष्ट लेखी निर्दशांना अधिन रेही.

[१३] यो कायदो बिसरा कोणताभी कायदाना तरतुदी हिरावीन लेता नाहा, याो कायदाम नता पंचायती (आदिवासी क्षेत्रानी) करता विस्तारीत अधिनियम १९९६ मा तेवी ईना पेक्षा वेगळी तरतुद करीती सत तर ती सोडीन यो कायदामनी तरतुदी अन्य प्रचलित कायदामनी तरतुदी हिरावीन. नाहा लता तीनाम भर टाकणारा सत.

[१४] नियम बनवाणा अधिकार.

१) यो कायदामा नी तरतुदी अंमलाम लावानी करता केंद्रशासन सरकारी राजपत्रामना अधिसुचनाव्दारे अण ईनीपुर्वीना प्रकाशनाना अधिन रेयना नियम गठीत करवाना.

२) वरील सामान्य अधिकाराबाबत पुर्वग्रह नाहा बाळगता विशेष निम्नलिखिला होगा नता कोणतोही बाबीमा नियम करता ययी.

a) कलम ६ मा नमुद करीला कार्यपध्दती बदल नो तपशील

b) वननीउपर हक्क बजावणीकरता कलम ६ मना पोटकलम १ नुसार दावो स्वीकार वाणा था राक करीन तपासवाणा अण प्रत्येक शिफारस प्राप्त दावामना क्षेत्रानी सिमा दर्शवणारो नकाशो तयार करवाना बाबतनी कार्य पध्दत तीसच यो कलममना पोट कलम २ नुसार उपविभाग स्तरीय समितीनी जाग विनंती अर्ज सादर करवानीरीत.

c) कलम ६ नो पोटकलम ८ नुसार उपविभागस्तरीय समिती जिल्हा स्तरीय समिती अण राज्यस्तरीय देखरेख समितीप नेमणुक करवाना राज्यशासनाना महसुल वन अण आदिवासी कामकाज खात्यानो अधिकारीनी श्रेणी.

d) कलम ६ ना पोटकलम ९ नुसार उपविभागस्तरीय समिती जिल्हास्तरीय समिती अण राज्यस्तरीय समिती ईसनी रसना काम अण कामापार पाडवाणी करता तीसनी अनुसरण्यानी कार्यपध्दत

e) बिसरा कोणताभी आवश्यक बाब नेमीन देही झायी

३) केंद्र सरकारद्वारा यो कायद्याखीलील करवामा ययला प्रत्येक १२ नियम करवानंतर जल्दी म जल्दी राक अण सलगनी बेन किंवा जास्ती सत्रे मिईन बनवीला राकुन ३० दिननी कालावधीनी करता लोकसभाना प्रत्येक सभागृहानी आगय मांडवामा यही उपर आलेख करीला सत्रा नंतर ना लगेच सत्रांना समाप्ती पुर्वी जर बेहनी (दोन्ही) सभागृहाम ला नियममा काही बदल करवानीबाबत सहमती होनी तर तीनी नंतर परिस्थितीप्रमाणे तो नियम राकतर सुधारित रुपमा सुधारित रुपमा परिणामकारक रेही किंवा तो नियम रेहणार नाहा पपा यवी सुधारणा करवानीपुर्वी किंवा नियम रद्द करवानीपुर्व यो नियमाखाली काही कारवाई करीली सत तर विना वैधतेस ईनीमुळे बाधा येणार नाहा.

के. एन चतुर्वेदी

भारत सरकारनो सचिव

आदिवासी जमाती अण अन्य परंपरागत जंगलवासी वन हक्क मान्यता अधिनियम २००६ खालील नियम

[१] संक्षिप्त नांव व्याप्ती अण प्रारंभ:

१) यो नियमांना आदिवासी जमाती अण अन्य परंपरागत जंगलवासी (वन हक्क मान्यता) नियम २००६ आखीला जाई.

२) ते जम्मु अण काश्मीर राज्यांनी व्यतिरिक्त पुरो भारताला लागु होयी

३) तो शासकीय राजपत्राम प्रसिध्द करीला तारीख पासुन अमंलता यही

[२] व्याख्या :- (१) या नियमा

a) कायदो - म्हणजे आदिवासी जमाती अण अन्य परंपरागत जंगलवासी (वन हक्क मान्यता) अधिनियम २००६/२००८ ना २

b) खराखुरा उपजीविकेना गरज्यो - म्हणजे कायद्यांनी कलम ३ ना पोट कलम १ ना (a) (c) अण (d) मना तरतुदीनुसार वनजमिननी उपर स्वत करीला लगवडीमना भेटीला उत्पन्नापती किंवा तो उत्पन्नानो ईकवापासुन स्वतःना अण कुटूंबाना जीवानी करता गरज भागळवांना

(c) दावेदार - म्हणजे यो कायदामा नमुद करीला विविध हक्क मान्यता होत जोया अण सुपुर्द होव जोया म्हणुन दावो करणारी व्यक्ती व्यक्तीनो गट कुटूंब अथवा समुदाय.

d) कायदामना कलम ३ मना पोटकलम १ (c) मा गौण वनोपजना विनियोगामा उपजितिकेनी करता यवा वनोपाजना ता जमा करणारा व्यक्ती किंवा समुदायना करीला उपयोग किंवा विक्री अण तीनी करता स्थानिक प्रक्रिया मुल्यवर्धन मुनकानी उपर ती सायकल नी उपर किंवा हातगाडीती जंगल भागामा करीली वाहतुक ईसनो समावेश सत

e) वन हक्क समिती - म्हणजे नियम ३ खाली ग्रामसभाला गठीत करीली समिती

f) कलम - म्हणजे कायदामना कलम.

(२) यो नियममा वापरीला अण व्याख्या ना करीला पण कायदाम व्याख्या करीला शब्दांनो अर्थ कायदामा नेमीला अर्थप्रमाणे रेयी.

[३] ग्रामसभा : (१) ग्रामपंचायत ग्रामसभा वाहरी अण ग्रामसभेनो पहिली बैठकमा तिना सदस्यांमाती दसपेक्षा कमी नसतील अण पंधरापेक्षा जास्त नाहा हुय आतला सदस्यांनी वन हक्क समिती निवडीजीमा किमान १/३ सदस्या आदिवासी जमातीना रेही अण जीमा किमान १/३ सदस्य बायो (महिला) रेहतील ईनीशिवाय जाहा आदिवासी जमातीना सदस्य नसतील तेथे किमान १/३ बाई रेहतील.

(२) वन हक्क समिती राक अध्यक्ष अण राक सचिव ईसनी निवड करीन तीसनी माहिती उपविभागस्तरीय समितीला देई.

(३) जवय राखादो वन हक्क समितीना सदस्य वैयक्तिक वन हक्कानो दावेदार सुध्दा रेही तवय ती समितीला तीच करवाना अण तीसनो दावानी तपासणी परीकियाम सभानी होणारक नाहा.

[४] ग्रामसभान काम: (१)

(a) वन हकना सरुप अण व्यापती ठरवानी परिकिया सुरु करित अण सबंधीनो दावो स्वाकार करिन तीसनी सुनवणी करवाना

(b) वन हक्कनो दावेदारी करवाना यादी तयार करी अण केंद्र सरकारना आदेश प्रमाणे ठरविण देयला दावेदार बाबतना अण तिसरी दावो बाबतना तपासीला रेहला नोंद होई थरी

(c) होत संबंधीत मणुसना अण संबंधीत प्रधिका-याला पुरेशी संधी देवना नंतर वन हक्क उपरनो दावा विषयी एकठराव पास करि अण तो उपविभागतरिय समिती जाग सादर करवाना

(d) कायदामना कलम ४ ना कोद कलम २ (e) खालील पुनस्थापना पॅकेजनो विचार करीन

(e) कायदामना कलम ४ नुसार जंगली जीव वन अण जेव विविधेतना रक्षण करवानी करता समिती करी

(२) ग्रामसभा कोरम २/३ रेहतील. आपना सदस्य मती समिती अण बीगर आदिवासी जमाती ईसनी बेगर ऐग जंशी लोकसंख्या हुई ताहा आदिवासी जमाती आदिम जमाती सण खेमी पुर्व समुही ईसनो सदस्यनी बैठकम पुरेश प्राधिनीधव श्वजोय.

(३) राज्य मणी प्रदिकरना जाणती ग्राम सभाला आवश्यकता रयला साय देली जाई

[५] उपविभाग तरी ई समिती:

राज्यसरकार पुढिल सदस्यनी उपविभागतरीई समिती करी

(a) उपविभागची अधिकारी नंत सककस्त अधिकारी - अध्यक्ष

(b) एक विभागनी जबाबदारी रयला वन अधिकारी किंवा समअध्य अधिकारी सदस्य

(c) जिल्हा परिषदना नेमणुक करिता तालुका पंचायत समितीना तीन सदस्य पिन पैकी किमान बैन सदस्य जंगलवासी किंवा अदिमनमातीपैकी आदिवासी जमातीना रही अण नाहा आदिवासी जमाती नाहा हई ताहा बैन सदस्य प्रधान्याने परंपरागत जंगलवाशी इई अण एकबाई सद्सय सई किंवा घटनाना ६ वा अनुसुचितमना क्षेत्राम सोमक्त जिल्हा मंडळ किंवा क्षेत्रिय मंडळ किंवा बिसरा योग्य ती क्षेत्रम मंडळ नेमीला तीन सदस्य जीना पैकी किमान १ बाई रही

(d) उपविभागनी जबाबदारी इयला आदिवासी कल्याण अधिकारी किंवा जाहा यवा अधिकारी उपलब्ध नाहा हुई ताहा आदिवासी विभागनी जबाबदारी रयली अधिकारी

[६] उपविभाग समिती ना काम: उपविभागतरीई समिती

(a) जी बिकट अवतामा वनस्पती अण प्राणी मात्राना संवर्धन अण रक्षणी गरजीय येवा संबधना जंगली जीव वन अण जे विवीतीना रक्षणी करता ग्रामसभानो अण वन हक्क दारानो अण विसरसना कर्तव्यबाबत प्रत्येक ग्रामसभाला माहिती पुर्वी

(b) ग्रामसभा किंवा वन हक्क समितीला वन अण मसुली नशाका अण मतदार याद्या पुरवी

(c) संबंधीत ग्रांसभांनी पास करिला होगा ठरवणी सकलग करी

(d) ग्रामसभाणा पुर्वीला नकाशा अण बिसरा तपशील ईसना क्षेत्रिकरण करवाना.

(e) दावो विचारमा लेयला ग्रामसभांनी पास करिला ठरवणी अण नकाशा तपासवाना

(f) दावाना ग्रामसभाना विवाधनी सुनावणी विषयनिर्णय करी

(g) ग्रामसभानी ठरावनी मुळे वेधित होयला व्यक्तीनी जीम राज्य स्वधेना सर्वापेश रई अर्जली सुनावणी करित

(h) आंतरउपविभागीय दावा नी करती बिसरा उपविभागनी समन्वय सादी

(I) शाकीय नोंदनींना मेळ घालवानंतर प्रस्थापित वन हक्क नो तहसिलदार नोंदनी मसुदा तैयार करित

(j) प्रतावित वन हक्क ना मसुदा नोंद सकत दावा जिल्हा तरीच समितीनी जाग आकरी निर्णय नी करता मोकलवाना

(k) कायदो अण नियम नमुद करीला उद्दिष्टविषय अण पध्दतीवीषय जंगलवाशीम जाणीव जागृत करी.

(l) नियमित परिशिष्ट (I) फार्म (A) अण (B) म देयला दाव्याना नमुने दावेदारांना सहजपणे अण मोफत उपलब्ध आस रनी खात्री करा.

(m) आवश्यक कोरम नुसार ग्रामसभेना बैठक मुक्त उघड अण प्रमाणिक यालवी रहना आस इनी खात्री करा.

[७] जिल्हास्तरीय समिती - राज्यसरकार आगय सदस्यांनी समिती गत तैयार करि.

(a) जिल्हाअधिकारी अण उपआयुक्त - अध्यक्ष.

(b) संबंधित विभागीय वन अधिकारी अण संबंधित उपवनरक्षक - सदस्य.

(c) जिल्हा परिषद वेथुन देयला ३ जिल्हा परिषद सदस्य नीवापैकी किमान बेन अनुसुचित जमातीपैकी आस ईम नगलवाशी अण आदिम जमिनीच्या सदस्यांला प्राधान्य देयला आस जिना अनुसुचित जमाती नाहा होई ताहा बेन सदस्य प्राधान्य परंपरागत जंगलवासी आस अण एक बाई सदस्य बनी नेत घटनानी ६ वा अनुसुचित क्षेत्राम जाहा स्वायत जिल्हा मंडळ किंवा वोशिय मंडळ किंवा बिसरा योग्य ती क्षेत्रिय मंडळीना नाहा होयला तीन सदस्य पैकी किमान एक बाई रही.

(d) जिल्हानी जबाबदारी रेहयला आदिवासी कल्याण खातानो अधिकारी नता (किंवा) झाहा यवो अधिकारी उपलब्ध नाहा हुय ताहा आदिवासी विभागनी जबाबदारी रेहयलो अधिकारी.

[८] जिल्हास्तरीय समितीना काम (जिल्हा स्तरीय समिती)

(a) नियम ६ पोट कलम (b) मना आवश्यक ती माहिती ग्रामसभा नता वन हक्क समितीला पुरविली स ईनी खात्री करी.

(b) कायदाना उद्दि्ष्ट डोयांनी समोर थवीन होगो विशेष आदिम जमाती धनगर अण भटक्या जमातीनो दावो विचारमा लेयला सत का नाहा ई तपासवाना

(c) उपविगस्तरीय समितीना तयार करीलो दावो अण वन हक्कांनो नोंदवा विचार करी अण तीसला आखरी मान्यता देई.

(d) उपविभास्तरीय समितीना हुकुमाना बाधित होयला मणुसना अर्जांनी सुनाकणी करी

(e) आंतर जिल्हा दावोसदर्भामा बिसरा जिल्हानी हरी समन्वय साधी

(f) हक्क नोदींनीहारी होगा संबंधीत सरकारी नोंदीमा वन हक्कांनो समावेश करवाणी करता सूचना जारी करी

(g) आपरी स्वरूप देयला वन हक्कांनी नोंद जाहिर करीलानी खात्री करी

(h) यो नियमना परिशिष्ट २ अण ३ मा नगूद करीला प्रमाणे वन हक्कांनी नोंद अण कायदानी हेठा (खाली) हक्कपत्र ईसला प्रमाणित नकल संबंधीत दावेदार अण ग्रामसभा ईसला पुरवीला सत का नाहा ईसनी खात्री करवाना

[९] राज्यस्तरीय देखरेख समितीः (संनियत्रण)

राज्यसरकार पुढील सदस्यानी राक राज्यस्तरीय देखरेख (संनियत्रण) समिती गठीत करी

(a) मुख्य सचिव - अध्यक्ष

(b) सचिव महसुल विभाग - सदस्य

(c) सचिव आदिवासी समाजकल्याण विभाग -सदस्य

(d) सचिव वनविभाग -सदस्य

(e) सचिव पंचायत राज विभाग - सदस्य

(f) प्रधाण मुख्य वन संरक्षक -सदस्य

(g) आदिवासी सल्लागार मंडळानो नेमणुक करीतो मंडळाना तीन आदिवासी सदस्य अण झाहा आदिवासी मंडळ नाहा हुय ताहा राज्य सरकारनो नेमणुक करीलो आदिवासी जमातीनो तीन सदस्य

(h) आयुक्त आदिवासी कल्याण नवा समकक्ष अधिकारी जो सदस्य सचिवना काम देखी

[१०] राज्यस्तरीय देखरेख (संनियंत्रण) समितीना काम (राज्यस्तरीय देखरेख (संनियंत्रण)समिती)

(a) वन हक्कांना मान्यता देवाना अण तो सुपूई करवाणा प्रक्रियेला देखरेख करवानी करता निकष अण निर्देशक तयार करी

(b) राज्यामना वन हक्कांना मान्यता देवाना तीसनी खरी (सत्यता) तपासीन तो सुपूर्द करवाना ई प्रक्रियेवा देखरेख करी

(c) वन हक्कांना मान्यता देवाना अण तीसना खरापन तपासीन ता सुपूर्द करवाना ई प्रक्रियेनो सहमाही अहवाल नोडल राजन्सी संस्थेला सादर करी नोडल संस्थाला सादर करी अण नोडल संस्था मागाडी तीसा अहवाल सादर करी

(d) कायदाना कलम ८ मा नमुद करीला ्प्रमाणे नोटिस भेटिणी का संबंधीत अधिकारीविरूध्द कायदानीहेढा सुयोग्य करवाई करी

(e) कायदामना कलम ४ पोटकलम २ नी हेढा पुनर्स्थापनाना प्रक्रियेपा देखरेख करी,

[११] ग्रामसभानो दानो दाखल करी लेवानी निश्चित करवणी अण खरा पन तपासणी पध्दत

(१) ग्रामसभा

a) दावो मागाळी आण यो नियमना परिशिष्ट १ मा देयला नमुना आवश्यक वाटणा ता ग्रामसभा तेवी लेखी करवाना नोंदवीन ई तीन माहिनानी कालावधी करी

b) आपनी सामुदायिाक वन संसाधने निश्चित करवानी प्रक्रिया सुरू करवणी करता तारिख निश्चित करी अण झाहा सामाहिक वनक्षेत्र रेही ताहा शेजारनी ग्रामसभेला अण उपविभस्तरीय समितीला ती तारीख आकी (कळवी)

(२) वन हक्क समिती ग्रामसभाला तिना हेठा काय मा सहाय्य करी

i) विहीत नमुनामना दावा अण तीनी करता जोडी पुरावा स्वीकारणे दोष देताना अण राखवाना

ii) दावो अण नकाशासकट पुरावाणी नोंद तयार करवाना

iii) दावेदारनी यादी तयार करवाना

iv) जो नियम मा ठरवी वेयता प्रमाणे दावानी खरापण तपासवाना

(v) दावाना स्वरुप अण व्याप्ती बदलना तिना निष्कर्ष ग्रामसभानी समोर तिसार करवाण्ी करता सादर करवाना

(३) प्राप्त होंयला प्रत्येक दावानी वन हवक समिती तर्फे रीतसर लेखी पाच देहयी

(४) यो नियम मना परिशीष्ट १मा ठरवी देयला नमुना b मा देयला सामुदायिक वन हक्कानो दावोसुध्द वन हक्क समिती ग्रामसभानी वतीती तयार करी

(५) पोढ कलम २(v) नी हेठा वन हक्क समितीना निष्कर्ष प्राप्त होवानंतर निष्कर्षना वार करवानी करता ग्रामसभा पुर्व सुचना देयना बैठक लेहयी सुयोग्य ठराव पास करी अण तो उपविभागस्तरीय समिती नी जागा मोकली

(६) ग्रामपंचायतनो सचिव यो ग्रामसभाना काम पार पाडवाणी करता ग्रामसभाना काम पार पाडवाणी करता ग्रामसभानो सचिव म्हणीन काम देखी

[१२] वन हक्क समितीनो दावो तपासवाणी प्रक्रिया

(१)संबंधित दावेदार अण वनविभाग इसला योग्य ती सुचना देवानंतर वन हक्क समिती:

a) प्रत्यक्ष जागानी उवा भेट देयना स्वरुप व्याप्ती पुरावा इसनी तपासणी करी

b)दावेदार नता साक्षीदार इसनीजागानी तिसरा काही पुरावा नोंदी यण्यो त्यो स्विकार करवाना

c)धनगर नता भटक्या जमातीना व्यक्तिगत सदस्यांना समुदायाना किंवा पारंपारिक संस्थेतर्फे गमुथी करीता दावाना तपासणी यता समुदाय किंवा (नता तीसना प्रतिनिधी उपस्थित रेहयला होइ यवी खाजी करी

d) आदिम जमातीना राकादो सदस्यांना किंवा खेतीपुर्व समुदायना तीसना वस्तीस्थानबाबतनो अधिकार निश्चीत करवाना तीसना समुदायना तीसना प्रतिनिधी हजर रेता हुय तवय करी जाइसनी खाजी करी अन

e) प्रत्येक दावामाना क्षेत्र रेखांकित करीन वयकता यही यवा ठळक खुणा देखाळणारो नकाशो तयार करी.

(२) तीनानंतर वन हक्क समिती दावासंबंधीना आपना निष्कर्ष नोंदवी अण तो ग्रामसभानी समोर विचार करवाणीकरता सादर करी.

(३) बिसरा गावना पारंपारिक किंवा रुढ हद्दीबाबत वाद हुय ता किंवा राक वनक्षेत्र राकापेक्षा जास्ती ग्रामसभाना वापरमा हुय तर तो ग्रामसभानो वन हक्क समित्या यावा हक्कांना उपभोगता स्वरुपा बाबत विचार करवाणीकरता राक बैठक लेही अण आपना लेखी निष्कर्ष संबंधित ग्रामसभानीजागा सादर करी ग्रामसभा दावासंबंधीनो वाद मिठळी सखना नाहा तर ती बाब ग्रामसभा उपविभागस्तरीय समितीनी जागा मोकलवाना.

(४) ग्रामसभानो नता वन हक्क समितीना कोणतीभी माहितीनी नोंदीनी नता (किंवा) दस्तावेजानी लेखी मागणी करना तर संबंधीत अधिकारी तीसनी प्रमाणित नक्कल ग्रामसभाला (किंवा) वन हक्क समितीला पुरवी अण आवश्यकता रेही तर सक्षम अधिकारीनी द्वारे तीसना स्पष्टीकरण करवामा मदत करी.

[१३] वन हक्क ठरवाणीकरता पुरावा.

(१) वन हक्क मान्य करीन सुपुर्द करवाणीकरता हेटा पुरावो ग्राह्य धरीला जाई

a) सार्वजनिक दस्तावेज राजपत्र जनगणना सर्वेक्षण अहवाल नकाशो उपग्रह सीन (दृश्ये) कार्य आरखडो वारीक (सुक्ष्म) आरखडे वनचौकशी अहवाल बीसरा वनविषयक नोंद पट्टे नता बीसरा कोणताभी दस्तावेज नावासनी हक्कनोंद ईस कोणताभी सरकारी दस्तावेज (कागदपत्र) सरकारना नेमणुक करीला समित्या अण आयेताना अहवाल सरकारना आदेश जाहिर नामा ठराव अण परिपत्रक.

b) सरकार मान्य दस्तावेज जीस्त मतदान वयकपत्र रेशनकार्ड पारपत्र घरपट्टी राहेवासी दाखला.

c) भौतिक पुरावा जीसा घर झापेडी अण कायमना जमिन सुधारण ईनामा सपाटीकरण बांध पेक बंधारो अण तत्सम ईसनो समावेश रेही.

d) कोर्टनी अण तत्सम नोंद जीमा कोर्टाना आदेश अण निर्णय समाविष्ट रेही

e) संशोधन राकाद्या वन हक्कांनो उपभोगाना वर्णन करणारा अण पारंपारिक काद्याना ताकदीनो भारतीय मानववंशशास्त्रीय लौकिक रेहयली संस्थांनो दस्तावेज.

f) राजा सरदार संस्था किंवा तत्सम संस्थांना नकाशा हक्क नोंद अधिकार सवलती ईनी सारखा नोंदी.

g) विहीरी (हेर (हाय) मसाणवाट पवित्र ठिकाणा (वास्तु) ईनी सारख्या पुराणकालीन परंपरागत रसना (रचना).

h) आगयनी जमिनना नोंदमा अलेख रेहयला किंवा आमयना (जुनी) काय (काळ) जुना मा गावनो अधिकृत रहिवासी स यवी मान्यता रेहयला मणुसना नाता देखाळणारा वंशावळ नोंद.

i) दावेदारनी व्यतिरिक्त बिसरा मोठो (ज्येष्ठ) मणुसना तिखीला जबाब.

(२) सामुदायिक वन हक्कांनी करता हेठाना पुरावासना समावेश रेही:

a) निस्तार सारखा कोणताभी नावतरी वयकीला जाणारा सामुदायिक हक्क

b) ढोरा चारवणी पारंपारिक मैदान कंदुमुळे चारो रानफय अण बीसरा गौण वनोपज गोया करवाणी जागा मासा धरवाणी जागो सिंचन व्यवस्था मानवना किंवा जनावरना वापरवाणा पानीना स्त्रोत वैद्नो वन औषधी गोया करवाणा क्षेत्र.

c) स्थानिक समुदायाना करीला बांधकामना शिल्लक (उरिलो) भाग पवित्र वृक्ष (झाड) बागा अण तळी (तयवा) किंवा दफनभुमी (मसानभुमी).

(३) वन हक्क ठरवताना ग्रामसभा उपविभागस्तरीय समिती अण जिल्हा स्तरीय समितीपा नमुद करीला पुरवापैकी राकपेक्षा जास्ती पुरावानो विचार करी.

[१४] उपविभागस्तरीय समितीनी जागा करवाना अर्जे.

(१) ग्रामसभाना निर्णयाना बाधित होयला कोणताभी मणुस निर्णयाना तारिखपासुन ६० दिन आत उपविभागस्तरीय समिती नी जागा अर्ज दाखल करी.

(२) ग्रामसभाना ठरावमुळे बाधित कोणतोभी व्यक्ती ठराव करीली तारिख पती किमान १५ दिन लेखी स्वरुपमा तीप्रमाणा अर्जादारना गावमनी सोईस्कर सार्वजनिक ठिकाणी नोटिस लगाळीन अर्जदारला अण संबंधीत ग्रामसभाला सुनावणीनी तारीख कळवाना.

(३) उपविभागस्तरीय समिती राकतर अर्ज दाखल करीन लेही किंवा नकार करी किंवा संबंधित ग्रामसभानी जागा पुनविचारनी करता मोकली.

(४) यवा प्रकारे मोकलीला अर्ज भेटवानंतर ३० दिन नी आत ग्राम सभा बैठक लेहई अण अर्जेदारनी बोलीला रोकी ती संदर्भ ठराव पास (संमत) करी अण तो उपविभागस्तरीया समिती नी सादर करी.

(५) उपविभागस्तरीय समिती ग्रामसभी ठरावया विचार करी अण राकतर अर्ज मान्य करणारा नता अमान्य करणारो योग्य तो आदेश देई.

(६) प्रचलित अर्जाबाबत पुर्वग्रह नाहा थवता उपविभागस्तरीय समिती बिसरा दावेदरांना वन हक्कांना नोंद स्तपासी अण तीसनी तुलना करीन (संकलन) संबंधित उपविभागीय अधिका-यामार्फत जिल्हास्तरीय समितीनी जागा मोकली

(७) बेन किंवा जास्ती ग्रामसभांमना विवादानो प्रकरणामा कोणतोभी राक ग्रांसभांना अर्जानी उपर किंवा स्वत:हुन उपविभागस्तरीय समिती बैठक (बोलवेल) बाहरी जर ३० दिन नी आत परस्पर संमतभी तोडगो निघनो नाहा तर उपविभागस्तरीय समिती संबंधीत ग्रांसभाना बोलीला रोकीन विवादाबद्दल निवाडा करीन अण योग्य तो आदेश देदई.

[१५] जिल्हा स्तरीय समितीनी जागा करवाना अर्ज

(१) उपविभागस्तरीय समितीना निर्णयाना बाधित होयला कोणताभी मणुस निर्णयाना तारिखपासुन ६० दिन आत जिल्हास्तरीय समितीनी जागा अर्ज दाखल करी.

(२) जिल्हास्तरीय समिती सुनावणीनी तारिख निश्चित करी अण ती तारीखनी आगय (पुर्वी) किमान १५ दिन लेखी स्वरुपमा तीचप्रमाणा अर्जदाराना गावमनी सोईस्कर सार्वजनिक ठिकाणी नोटिस लावीन अर्जेदाराला अण संबंधित उपविभागस्तरीय समितीला सुनावणीनी तारिख आखी किंवा (ककावी)

(३) जिल्हास्तरीय समिती राकतर अर्ज दाखल करीन लेहई किंवा नकारी किंवा संबंधित उपविभागस्तरीय समितीनी जागा पुनर्विचारनी करता मोकली.

(४) यवाप्रकारे मोकलीला (पाठविलेला) अर्ज भेटवानंतर उप विभागस्तरीय समिती अर्जदार अण ग्रामसभांना बोलीला रोकी तीनी संदर्भाम निर्णय देहई अण तो जिल्हास्तरीय समितीनी जागा कळवी.

(५) जिल्हास्तरीय समिती ईनानंतर अर्जनी उपर विचार करी अण राकतर अर्ज मान्य करणारो किंवा अमान्य करणारो योग्य तो आदेश देही.

(६) सरकारी नोंदीमा आवश्यक ती सुधारणा करवाणी करता जिल्हास्तरीय समिती दावेदाराना किंवा दावेदारांना वन हक्कांना नोंदी जिल्हाधिकारी नता जिल्हा आयुक्तांनी जागा मोकली बेन किंवा जास्ती

(७)उपविभागस्तरीय समितीना आदेशमा विसंगती रेहली जिल्हास्तरीय समिती स्वतःहोयना मतभेद दरु करवानी नजर ती संबंधित उपविभागस्तरीय समित्योसनी राकत्रित बैठक वाहरी जर परस्पर संमतीना तोडगो निघणो नाहा तर संबंधित उपविभागस्तरीय समित्योसना बोलीला आयकीन (रोकून) जिल्हा स्तरीय समिती विवाद बद्दल निर्णय लेही.

डॉ.बचित्तरसिंग

सहसचिव.